

Întru cinstirea Eroilor Neamului Românesc

MONUMENTE ÎNLĂTURATE - MONUMENTE VĂDUVITE

Pledoarie pentru ca în întâmpinarea Centenarului Marii Uniri aceste sacre simboluri ale forului public să fie o prezență evocatoare a cinstirii din partea făuritorilor Marelui Ideal.

Prof. Virgiliu Z. TEODORESCU*

Motto:

„Monumentele, prin faptul că sunt destinate a perpetua memoria marilor momente ale unei națiuni, arăt periodic scara lor morală. Ele indică cel mai înalt punct la care un avânt național a ridicat o generațiune și invită, prin aceasta însuși, generațiunile următoare a face eforturile necesarii pentru a se menține sau a se repune la un asemenea nivel“.

C. Esarcu, *Rolul monumentelor în istoria unui popor*¹

C onștiinți de amploarea și necesitatea dăinuirii perpetue a celor înfăptuite la ceasul marilor solicitări umane și materiale, înfăptuitorii Marii Uniri au considerat ca sacră obligație să aducă în forul public simbolurile cinstirii memoriei celor căzuți la datorie întru această nobilă misiune asumată ca moștenire de la înaintașii lor. În condițiile anilor care au urmat distrugătoarelor acțiuni militare, când

---

* Membru în comitetul de coordonare a Comisiei de Istoria Orașelor din România, din cadrul Academiei Române.

¹ C. Esarcu, *Rolul monumentelor în istoria unui popor. Monumentul Plevnei. Memoriu citit în ședința Atheneului de la 3/15 noiembrie 1883*, Tip. Românul, „Carol Göbl“, București, strada Doamnei 14, 1883, p. 6. [A.N. Biblioteca III 4.115].

prioritare erau cele menite de a purcede la refacerea economică de la nivel de familie, comunitate și până la ansamblul național, s-a petrecut miracolul care a reclamat noi sacrificii de natură materială. Incredibil, dar adevărat, cu mic, cu mare acești înfăptuitori ai Marelui Ideal n-au putut lăsa „pe mâine“ ceea ce conștiința le dicta, de a întreprinde „la efectivul prezent“ și ca atare au acționat pentru ca neîntârziat să aducă în forul public simbolurile cinstirii tuturor acelor ce le-au fost părinți, frați, copii, fiind parte integrantă, în postura de combatanți, la apărarea fruntariilor gliei strămoșești. Au fost anii perioadei interbelice, când, de la nivel local și până la cel național, au fost realizate asemenea simboluri mesagere către viitorime. Cele declanșate pe plan european și apoi mondial, în ultimii ani ai deceniului al patrulea al veacului al XX-lea, au generat o serie de acțiuni potrivnice acestor monumente manifestate și prin înlăturarea sau alterarea parțială sau totală a acestor simboluri. Cu un deceniu în urmă acționam² pentru a reaminti că anii ce-i avem de parcurs până la Centenarul Marii Uniri reclamă o totală mobilizare pentru a analiza ce avem de făcut în privința anticipării speratei Sărbători Naționale. Acum constat cu regret că liniștia tăcerii condamnabile s-a așternut la toate nivelurile, preferând să ne lamentăm de elementele negative ale procesului globalizării, în loc să acționăm pentru a ne perpetua, prin toate formulele legale, specificul național în care trecutul este componentă inalienabilă ca tezaur sacru al neamului românesc.

Acum, la pășirea în anii premergători ai deceniului care ne apropie de respectivul Centenar al Marii Uniri, vin pentru a reaminti că în condițiile trecute, din varii motive, au dispărut din forul public numeroase monumente, iar cele rămase au fost văduvite de componentele „incomode“ pentru cei preocupați³ a ne modifica

---

² Virgiliu Z. Teodorescu, *Respect pentru monumentul de for public*; în: *Protejarea Patrimoniului Cultural Național*, volum editat de Fundația „România de mâine“, București 1996, p. 90-95 (reacție față de actele agresive la adresa monumentelor evocatoare ale istoriei poporului român).

³ A se vedea directivele primite de la conducerea U.R.S.S. de cei abilitați pentru a transforma locuri și oameni din teritoriile „cucerite“ ca act expansionist al imperialismului bolșevic, folosind formule de genul „internaționalismul proletar“. Ce nu au reușit la 13 decembrie 1918 prin acțiunea de la București, prin actele expansioniste ale lui Bela Kun,

trecutul istoric pentru ca viitoarele generații să fie lipsite de aceste sacre mărturii ale sacrificiilor înaintașilor. Este imperios necesar să purcedem la o atentă analiză care, neîntârziat, să ne mobilizeze pentru ca să trecem la readucerea în forul public a monumentelor înlăturate precum și la completarea lipsurilor la cele încă existente.

Se poate formula o firească întrebare: dacă în puține și fericite cazuri, retragerea din forul public a însemnat o minimă adăpostire a acestora, pentru multe a fost necugetata faptă de a le încredința topitoriilor pentru a „recupera“ metalul necesar noilor creații menite a-i proslăvi pe eliberatorii-ocupanți. Ca atare, ce se poate face? Răspunsul firesc este astăzi motivat de o lăudabilă faptă a unui sculptor ieșean, care și-a pus talentul, pasiunea, respectul pentru trecut în slujba unei reconstituiri care a permis readucerea în forul public a unui monument samavolnic înlăturat prin preocuparea eliberatorilor-ocupanți, dar cu condamnabila înfăptuire a cozilor noastre de topor. Mă refer la sculptorul Constantin Crengăniș⁴, care s-a implicat total și a dat contur realizării anterioare a sculptoriței Olga Sturdza⁵, autoarea Monumentului Unirii amplasat în 1927, în orașul

---

prin greva generală din 1920, prin repetatele agresioni la vest de talvegul Nistrului, prin imixtiunea de la Tatar Bunar, toate culminând cu aplicarea prevederilor din cârdășia anului 1939 care au condus la rapturile anului 1940, pentru a cita numai câteva din permanentele acțiuni ostile la adresa României. Ele au fost menite de a perturba viața cotidiană a României, acțiune dorit generatoare ale diabolicului plan anexionist moștenit de la țarul Petru cel Mare și toți cei care i-au urmat la conducerea pravoslavniciei vecine răsăritene. Andreev Gordievski, *K.G.B. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, 1994.

⁴ Constantin Crengăniș (1 noiembrie 1958, Iași) absolvent al Academiei de Arte „George Enescu“, Iași, promoția 1992, având și masteratul, carieră artistică și didactică, sculptor cu participări la expozițiile din țară și străinătate, lucrările fiindu-i integrate în colecțiile unor muzee și în forul public. Alexandru Cebuc, Vasile Florea, Negoită Lăptoiu, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol. IV, Ed. Arc 2000, București, 2001, p. 45.

⁵ Olga Sturdza /Sturza/ născută Mavrocordat, (1884 ? - 1971, Franța?), părinții Alexandru și Lucia, personalitate complexă integrată în numeroase acțiuni sociale cu caracter filantropic, activând în anii primului război în calitate de președinte a S.O.N.F.R. Ca artistă a realizat monumentul Unirii pe care l-a donat orașului Iași, menționând în oferta înaintată către Primărie că are înălțimea de 5 m și este evaluat la 2 milioane de lei, are în componere „Cinci figuri reprezentând Patria Mamă, Transilvania, Basarabia, Bucovina și românii de pretutindeni care au rămas în afara hotarelor noastre“ Autoarea se angaja ca în cazul acceptării donației „Voi supraveghea și îngriji personal la instalarea monumentului“. Rodica Eugenia Anghel, *Olga Sturdza – contribuții privind viața și activitatea*, în „Arhivele Moldovei“, I-II/1994-1995, Iași 1996, p. 72-76.

A.N.-D.A.I.C., fond Dudu Velicu, dosar 876: Olga Sturdza. A.N.-D.J. Iași, fond Primăria Iași, dosar 378/1924, f. 1, 2, 3 foto macheta Monumentului Unirii; f. 4: Strada Carol, marcarea pe foto a locului unde se preconiza amplasarea monumentului Unirii; f. 5, 5v., 6, 6v.: 1 august 1924: oferta lui Olga Sturdza pentru realizarea, la Iași, a monumentului dedicat Marii Uniri. Autoarea aducea la cunoștința edililor orașului că aproape de un an lucra la un grup alegoric redând ideea de alipire a provinciilor la sânul Patriei Mume. Era o lucrare în marmură având înălțimea de 5,00 m. Cinci figuri reprezentând: 1) Patria mamă având ca model chipul reginei Maria (de la care obținuse aprobarea în acest sens); 2) Transilvania; 3) Basarabia; 4) Bucovina; 5) Românii de pretutindeni care au rămas pe dinafară hotarelor noastre. Autoarea a evaluat monumentul la suma de 2 milioane, el fiind aproape terminat, autoarea procedând la a-l dona orașului Iași. Solicita autorizația de a-l așeza în primul refugiu de la începutul străzii Carol I. Acest loc era aproape în fața Palatului în care a locuit regina Maria în timpul marelui război de dezrobire a neamului. Menționează că și regina a avizat acest amplasament. Se angaja ca ea personal să îngrijească și să supravegheze instalarea monumentului. Sub semnătură este un referat prin care un inginer și un arhitect de la Serviciul Tehnic solicitau constituirea unei comisii care să avizeze amplasamentul făcând și mențiunea că acesta să fie dată în relație cu actualizarea realizării planului de sistematizare a orașului. Ing. I. Andriescu, arh. Adrian Grosu; f. 7: Consiliul comunal Iași 4 octombrie 1922. Decizia nr. 304, din 22 octombrie 1924. În unanimitate de voturi se primește această donațiune și numește comisia pentru stabilirea locului cel mai prielnic pe care urma să fie așezat acest monument. Const. Toma, președintele Comisiei interimare, Constantin Crupenschi, directorul Școlii de Belle Arte, prof. dr. Procopiu, prof. Ilie Minea, Emil Diaconescu, membru în comitet, /I./Andriescu-Cale, directorul Serviciului Tehnic al comisiei, Adrian Grosu, arhitectul comunei; f. 8: la 1 noiembrie 1924 a fost lansat convocatorul pentru 4 noiembrie la ședința comisiei pentru amplasarea monumentului; f. 9: la 5 ianuarie 1925 reveni re către membrii comisiei solicitându-le să formuleze punctul de vedere; f. 10-11: P.V. din 8 ianuarie 1925 încheiat la reuniunea membrilor comisiei în urma studierii propunerii făcută de Olga M. Sturdza, constatând calitățile monumentului oferit de donatoare, Patria îmbrățișând celelalte provincii unite. Ei propun primirea monumentului și amplasarea în locul preconizat. Revendică o probă care să ofere o impresie de amplasament. Solicită studierea realizării soclului în funcție de forma și înălțimea monumentului; f. 12: la 3 aprilie 1925 ing. I. Andriescu-Cale anunța începerea lucrărilor de amplasare a monumentului în cursul săptămânii viitoare. Se prevedea contribuția Societății de Tramvaie care urma să-și deplaseze linia în zona lucrărilor; f. 13: Scrisoarea sculptorului Olga Sturdza către ministru (? Finanțe) informându-l că statuia pentru Iași a fost lucrată la Viena. Solicita ca să fie scutită de plata vămii; f. 14: la 3 aprilie 1925 Adresa către Uzina electrică prin care se anunța începerea lucrărilor de amplasare a monumentului Unirii, revendicând să fie luate măsurile convenite ca de urgență să fie deplasate liniile de tramvai din zona respectivă, limitrofă Comandamentului Corpului de Armată spre marginea străzii dinspre proprietatea Iliescu și Ber; f. 15: Oferta firmei de piatrărie „Leonardo Martinis“ ca să-i fie încredințate lucrările specifice necesare amplasării monumentului Unirii; f. 19: executantul refugiului din jurul monumentului Unirii, firma „Leonardo Martinis“ pentru suma de 160.000 lei. Consiliul comunal Iași, la 18 septembrie 1925, prin Decizia nr. 247, aproba procurarea pietrei necesare la monument; f. 20: la 3 octombrie 1925 se solicita achitarea sumei angajate, lucrarea fiind îndeplinită; f. 22: contract încheiat la 20 septembrie 1925 cu firma „Leonardo Martinis“ din București pentru lucrările de bordură, soclu și trepte de piatră necesare plat formei monumentului Unirii. Total 162.600 lei. Piatra urmând să fie din cariera Carbăul Clujului; f. 23: oferta firmei „Clemente Santalena“, calea Griviței nr.

Iași. Întrucât amplasamentul inițial de la începutul pantei Copoului (Bd. Carol I) a fost atribuit reamplasării monumentului Mihai Eminescu, a fost necesar un nou amplasament, edilii municipiului orientându-se în resistemizarea zonei din fața Universității de Medicină, definind-o ca Piața Unirii⁶. Prin modul de asigurare a circulației rutiere și pietonale, de mobilare a spațiului limitrof acestui simbol, de amplasare a vegetației ambientale privirile sunt concentrate spre respectivul monument, reținând atenția atât spre elementele sculpturale reunite în concepția sculptoriței, cât și către textele dispuse în zona inferioară a compoziției.

Dând acest exemplu, felicitându-l pe înfăptuitorul acestei reconstituiri, considerăm că, în acești ani, avem imperioasă nevoie de edili și plasticienii care să se înroleze la asemenea foarte necesare opere de readucere în forul public a celor ce au fost gând și faptă a înaintașilor, ca moștenire pentru viitorime.

Prioritară este necesară precizarea că avem în comportamentul față de monumente o atitudine adeseori nejustificată, deși se aduc argumente considerate care mai de care mai convingătoare. Concretizăm, citând soarta monumentelor Eroilor Cadrelor Didactice și Eroilor Infanteriști, ambele cu caracter evocator național, amplasate în București, înlăturate din forul public pentru a fi realizate cele

---

168, București. Prima fabrică industrială pentru construcțiuni în piatră și marmură. La 19 mai 1925 piatra pentru soclu 1 m.c. = 18.000 lei; f. 26: oferta firmei „Leonardo Martinis” din 16 iunie 1925; f. 26 v.: analiza comparativă a celor două oferte și avizul pentru firma „Leonardo Martinis” la 3 iulie 1925; f. 27: oferta firmei „Leonardo Martinis” din 16 iunie 1925 pentru montarea pietrării la monument; f. 50: tabel cu cheltuielile făcute pentru amenajarea horticolă a zonei monumentului. Lucrări realizate în noaptea de 25, 26, 27 mai ... la decorarea tribunelor cu brad, ghirlande și plante; f. 53: P.V. 10 iunie 1927 încheiat cu prilejul constatării lucrărilor realizate la refugiul monumentului Unirii; f. 55, 56: F. Roller în anul 1925 a realizat panourile care să sugereze proporțiile monumentului pe preconizatul amplasament. S-au cheltuit 1.500 lei; f. 59: la 10 iunie 1927 contabilizarea cheltuielilor pentru decorarea zonei ambientale a monumentului Unirii, inclusiv a Sediului Diviziei 2 Cavalerie = 7720 lei.

⁶ TVR, 1 Decembrie 1999, la Iași, în Piața Națiunii, solemnitatea dezvelirii monumentului Unirii, reconstituire a lucrării sculptoriței Olga Sturdza de către sculptorul Constantin Crengăniș, inspirat de fotografiile de epocă. A dăltuit în marmură albă lucrarea având 5,50 m. Pentru personajul principal, România, a avut ca model imaginile care o imortalizează pe Regina Maria. Acest personaj este încadrat de trei femei, reprezentând provinciile istorice care în 1918 s-au unit cu România. Lor li se alătură și un copil, reprezentându-i pe românii din diaspora.

două amplasamente succesive ale monumentului cinstirii Regelui Ferdinand I cel Loial, înlăturat la rândul său în 1948 în acțiunea⁷ de îndepărtare a tot ce era evocator al regimului monarhic în România.

Procesul de văduvire a monumentelor dedicate cinstirii Eroilor din anii 1916-1919 a început odată cu prezența pe teritoriul României a armatelor germane în perioada celui de Al Doilea Război Mondial. Exemplificăm, citând soarta monumentului din localitatea Tudora⁸ din jud. Botoșani unde respectivii „aliați“ cantonați au procedat la îndepărtarea componentelor care redau luptele duse de ostașii români împotriva inamicului. Ce au făcut acești germani pe teritoriul României a fost la altă scară, totalmente generalizat, comportamentul post 1944 al noilor „aliați“ preocupați de a îndepărta monumentele ce făceau referință la momente cruciale din istoria națională pentru a aplica planul de sovietizare/stalinizare a României.

Un prim exemplu de monument ce este imperios necesar de a fi refăcut este monumentul Eroilor din rândurile Cadrelor Didactice⁹ îndepărtat din amplasamentul din Piața Victoriei pentru a fi amplasată pe respectiva vatră monumentul regelui Ferdinand I cel Loial¹⁰. Alegerea respectivului spațiu s-a făcut de către sculptorul

---

⁷ La Ordinul 2.493/1948 al Ministerului Artelor și Informațiilor se raporta situația monumentelor existente în fiecare localitate semnalându-se eventualele însemne monarhice. A.N.-D.J. Gorj-Târgu Jiu, fond Pretura plasei Târgu Cărbunești, dosar 1/1948-1949, f. 42-43; Ordine ale Prefecturii prin care se cerea să fie identificate și distruse însemnele monarhice de pe monumentele din localitățile urbane și rurale.

⁸ A.N.-D.J. Botoșani, fond Prefectura jud. Botoșani, dosar 32/1937, f. 61-63 la 18 martie 1937 se raporta la M.C.A. date despre *Monumentul Eroilor Neamului din războiul pentru întregire 1916-1918* care a fost ridicat prin preocuparea Cooperativei forestiere „Stejarul“ în anul 1933. Lucrarea a fost încredințată spre realizare sculptorului Spiridon Georgescu. Acesta, pe un pedestal de 4,00 m., a plasat statuia turnată în bronz. Lucrarea a costat 222.736 lei, statuia de 2,00 m. reda un ostaș lovind cu patul puștii inamicul.

⁹ A.N.-D.A.I.C., fond M.C.I.P., inv. 532, dosarele: 96, 254/1918; 98, 99/1920; inv. 714, dosar 33/1926; inv. 812, dosarele: 468-470/1928; inv. 813, dosar 477/1929; inv. 814, dosar 464/1931.

¹⁰ Ferdinand I, Victor Albert Meinrad de Hohenzollern (12/24 august 1865, Sigmaringen, Germania – 20 iulie 1927, Sinaia, jud. Prahova, înmormântat la Curtea de Argeș). Nepot al regelui Carol I, studii primare la Düsseldorf, Școala militară la Cassel, universitare la Tubingen și Leipzig unde a urmat cursurile de economie politică, științele financiare și dreptul roman. Din 1883 a urmat cursuri de limba română până a venit în România; în anul 1889 a fost declarat prinț moștenitor al tronului, a fost integrat în armata română cu gradul

Ivan Meštrović¹¹. A fost momentul când cu o grabă nejustificată a

de căpitan în deceniul următor, avansat treptat, în 1895 ajungând la gradul de colonel, primind comanda Regimentului 4 Roșiori. La 1898 avansat general de brigadă, devine rege al României la 28 septembrie/10 octombrie 1914. La 14/27 august 1916 a declarat război Puterilor Centrale. A participat la campaniile militare din anii 1913, 1916, 1917. Logodit la 22 aprilie 1892 la Postdam și s-a căsătorit la Sigmaringen în 29 decembrie 1892, cu principesa Maria Alexandra Victoria, ducesă de Saxa. La 23 ianuarie 1893 perechea princiară a ajuns în Capitală. În aprilie 1897 prințul Ferdinand s-a îmbolnăvit, îngrijirile acordate de medicii C. Buicliu, I. Cantacuzino și W. Kremnitz i-au salvat viața. La cumpăna veacurilor XIX-XX a fost o permanentă prezență la manevrele militare, dar și în problemele de stat. Prin decesul regelui Carol I a fost desemnat ca rege al României în septembrie 1914. A participat la campania anilor 1916-1917, fiind un exemplu de demnitate și deplină dăruire în conformitate cu jurământul făcut la suirea pe tronul României. A fost încoronat la 15 octombrie 1922. Înainte și după 1914 a promovat acte de caritate și de sprijinire a culturii, a acordat o atenție deosebită orașului Iași, capitala României în perioada refugului 1916-1918, inaugurând la 24 februarie 1927 Fundația Culturală „Regele Ferdinand I”, pentru propășirea căreia a lăsat testamentar o importantă sumă, publicist, membru de onoare al Academiei Române. Pentru atitudinea mani festată de a fi permanent alături de poporul român, acesta l-a definit ca „cel Loial”. 21 noiembrie 1880, Sigmaringen-Germania încheierea Actului de Familie prin care a fost stabilită formula ca prințul Ferdinand de Hohenzollern, nepot de frate al domnitorului Carol I, să devină moștenitor al tronului României. Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contimporanilor*, ediția I-a, Ed. Litografiei „Populară”, Pasagiul Român nr. 12, 1897, p. 73-74, 206. [A.N. Biblioteca IV 6.901]. Dem. I. Dobrescu, *Caractere, Tip. de arte și editură „Leopold Gelter”*, București, str. Câmpineanu nr. 47, 1933, p. 7 caracterizarea regelui Ferdinand I. [A.N. Biblioteca III 16.557]; Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea – Material românesc – Oameni și înfăptuiri*, Ed. Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, p. 319; Nicolae Iorga, *Supt trei regi – istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, Ed. Pro, București 1999; Virgiliu Z. Teodorescu, *Contribuții la istoria unor monumente dedicate cinstirii regelui Ferdinand I*, în: „Acta Moldaviae Meridionalis”, Vaslui, nr. XXII-XXIV, vol. II, 2001-2003, p. 747-764 (recurgând la documentele de epocă sunt evocate preocupările din perioada interbelică de a aduce în forul public semnificative monumente ale cinstirii celui „Loial”).

¹¹ Ivan Meštrović (15 august 1883, Vrpolje, Slovenia – 1962, South Bend – S.U.A. rămășițele pământești aduse în mausoleul familiei din Otavice). Familia era din părțile Dalmației de la Zagora, Croația. Studii de artă plastică la Viena, sculptor, pictor, grafician croat, opțiuni pentru sculptura monumentală cu lucrări care i-au fost comandate și integrate în forul public sau colecții de artă din întreaga lume. Amintim pe cele de la Dubrovnic, Zagreb, Split, Belgrad, New York, Cavtat, Otavice, Auala, Roma, South Bend, Lovčen. În România, la începutul deceniului al patrulea, când acesta era directorul Academiei de Belle Arte din Zagreb, Oscar Han aprecia că Ivan Mestrovic, prin lucrările prezente la Londra, Paris, Viena, Praga, Veneția, Roma și în America, se situa alături de Rodin, Bourdelle printre cei mai reprezentativi creatori ai lumii pentru sculptura primei jumătăți a secolului al XX-lea. O lucrare de amploare pentru România a fost lansată de un comitet de inițiativă, la jumătatea deceniului al patrulea, pentru a aduce în forul public bucureștean monumentul cinstirii memoriei lui Ion I. C. Brătianu. În acest caz sculptorul Ivan Mestrovic a realizat, dăltuind în granit meteoritic, o sugestivă statuie și un bust de interior. Modul în care au fost

---

apreciate aceste lucrări, experiența dobândită în relațiile cu acest sculptor, au condus la adoptarea deciziei ca și monumentele regilor Carol și Ferdinand I să-i fie încredințate spre realizare. După tatonări și lansarea comenzilor de către statul român pentru monumentele Carol I și Ferdinand I, a fost încheiat contractul și desemnată comisia pentru recepția machetelor modelate în pământ în atelierul său de la Split. În urma constatărilor, comisia a recepționat machetele care, după retușuri, turnare în ghips, decupare, ambalare, au fost trimise în România pentru a fi turnate în bronz la firma „V.V. Rășcanu” și s-a trecut la pregătirea amplasamentelor. După amplasare și dezvelire au existat și observații critice la o serie de detalii. Pentru meritele sale, la 28 mai 1940, a fost ales membru de onoare al Academiei Române. „Parlamentul românesc”, București, an III, nr. 1520, mai 1932, p. 77-79. Oscar Han, *Ivan Mestrovics*, în: „Boabe de grâu”, București, an IV, nr. 7, iulie 1933, p. 441, reproducea fotografiile prezentând creații ale artistului. Erau lucrări inspirate din istoria Iugoslaviei. Referință la mausoleul Ragići de la Cavtat, ansamblu, detalii, cariatidele care flanchează intrarea; p. 442 la interior statuia Maicii Domnului; Sf. Rochus; p. 443 Îngerii martiri; p. 445 Dunărea la Belgrad la confluența cu Sava Kalemegdan (vechea cetate) Vestitorul biruinței dominând zona de pe respectivul promontoriu. Alexandru Lapedatu, *Scieri alese, Articole, Cuvântări, Amintiri*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 37. Al. L. cu Gh. Tatarăscu, I. Nistor, R. Franasovici propun realizarea unui monument Ioan I.C. Brătianu, încredințând lucrarea sculptorului Ivan Mestrovici. Citează „Viitorul”, București, 4 noiembrie 1935. „Parlamentul românesc”, București, an VI, nr. 181-184, 10 noiembrie 1935, p. 76 din inițiativa prof. Alexandru Lapedatu, președinte al Academiei Române și ministru al Cultelor și Artelor s-a constituit un comitet sub președinția d-sale cu Stelian Popescu, Al. G. Donescu, R. Franasovici și Tancred Constantinescu pentru ridicarea unui monument Ion I.C. Brătianu. Lucrarea a fost încredințată spre realizare sculptorului iugoslav Ivan Mestrovici. C. Gongopol, *Așa cum i-am cunoscut: Ion I.C. Brătianu*, în: „Ramuri”, Craiova, an XXVII, nr. 5-7, mai iulie 1936, p. 119-130 referindu-se la monumentul lui Ionel Brătianu menționând că a fost comandat sculptorului iugoslav Mestrovici. Lucrarea fiind cioplită la Split, dintr-o singură bucată de piatră. A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A. D.A., inv. dosar 49/1937, f. 6-8 documente referitoare la litigiul între sculptorul Oscar Han și stat pentru monumentele regilor iscat în urma concursului de machete; f. 9 Contractul încheiat cu sculptorul Ivan Mestrovici pentru monumentul Carol I; f. 10 Contractul încheiat cu sculptorul Ivan Mestrovici pentru monumentul Ferdinand I, inclusiv cele 4 victorii; f. 16-18bis Comisia de recepție; 31-33 Contract. A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A. D.A., dosar 90/1937, f. 47 Corespondența P.M.B. cu M.C.A. referitoare la amenajarea Pieții Victoriei pentru amplasarea monumentului Ferdinand I; f. 52 Corespondența M.C.A. cu Ivan Mestrovic, la Zagreb, Mletacka nr. 8, Iugoslavia la 7 octombrie 1937 referitoare la uniforma regelui Carol I; f. 65 Scrisoarea lui Ivan Mestrovici din 12 octombrie 1937 expediată din Zagreb. Victor Crăciun, *Milița Petrașcu – Statuia nefăcută*, Ed. Dacia, Cluj – Napoca, 1988. La p. 83-84 sculptorița a făcut parte din Comisia de recepție a lucrărilor realizate de I. M. pentru România. „Universul”, București, an 55, nr. 197, 23 iulie 1938, p. 6 informația referitoare la terminarea modelării machetelor componente ale monumentului regelui Ferdinand I. La Split macheta tumată în gips urma să fie vizionată și avizată de comisia română. *Ibidem*, nr. 327, 30 noiembrie 1938, p. 3 foto ansamblul solemnității dezvelirii monumentului Ion I.C. Brătianu realizat de artistul Mestrovici. „Gazeta municipală”, București, an VII, nr. 350, 27 noiembrie 1938, p. 4; Dezvelirea statuii Ion I.C. Brătianu. Pentru autor lucrarea amplasată în prelungirea bulevardului Vintilă Brătianu a fost realizată de Ivan Mestrovici în bronz ?! Lansa aprecierea că în viitor această arteră va fi intens folosită pentru asigurarea legăturile est-vest. Proiectul de realizare a bulevardului era

---

apreciat că data din timpul primariatului lui Vintilă Brătianu. Grigore Ionescu, *București, ghid*, București, 1938, p. 66 la Biblioteca Ioan I.C. Brătianu, în curtea casei proiectate de arhitectul Petre Antonescu la 1908 se află amplasat monumentul Ioan I.C. Brătianu din 1937, realizare a sculptorului Ivan Mestrovici. Monumentul este orientat spre deschiderea străzii Victor Emmanuel, rebotezată I.C. Frimu, azi Henri Coandă. „Calendarul Universul, 1940“, București, p. 67 la 27 noiembrie 1938 a avut loc în București dezvelirea monumentului Ioan I.C. Brătianu. Sp. Cegăneanu, *Statuia regelui Carol I*, în: „Cuget clar“, București, an III, nr. 44, 11 mai 1939, p. 703-704. Referință la lucrările realizate de I.M. pentru București. În prealabil, pe preconizatele amplasamente au fost ridicate machete. Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. 4, București 1939, p. 319-328 despre regele Carol I, formulare din mai 1939 cu prilejul ridicării în fața Palatului Regal a statuii ecvestre realizată de sârbul Ivan Meštrović. „Căminul Cultural“, București, an V, nr. 5, mai 1939 p. 386-387 solemnitatea dezvelirii monumentului regelui Carol I la 9 mai 1939 în prezența regelui Carol al II-lea, a Marelui Voievod Mihai, membrilor Guvernului, consilierilor regali, demnitarilor, Corpului diplomatic, statuie ecvestră, bronz, modelator Ivan Mestrovici. Discursuri regele Carol al II-lea, Armand Călinescu, defilarea membrilor F.R.N., parada militară.

„Parlamentul românesc“, București, an X, nr. 298, 22 mai 1939, p. 11-12 prezentarea solemnității inaugurării monumentului regelui Carol I din București; „Calendarul Universul, 1940“, București 1940, p. 76 manifestările din 9 mai 1939 dedicate centenarului nașterii regelui Carol I: la București a avut loc dezvelirea monumentului cu statuia ecvestră Carol I; A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A.. D.A., inv. 819, dosar 89/1940, f. 5 la 21 noiembrie 1940 pictorul și profesorul Nicolae Bran protestează împotriva plății către sculptorul Ivan Mestrovici a sumei de 45.000.000 lei pentru lucrarea Regele Carol I. Face referință la lucrarea Ducelui Mussolini de la Bologna, creația lui Giuseppe Graziosi; f. 6, 7 Referatul din 19 decembrie 1940 întocmit de inspectorul general Adrian Maniu prin care M.C.A. răspunde lui N. Bran; f. 10 răspunsul M.C.A. către N. Bran; f. 11 răspunsul M.C.A. către P.C.M; „Gândirea“, București, decembrie 1943, informații despre sculptorul Ivan Meštrović, realizatorul monumentelor pentru București: *Ion I.C. Brătianu, Carol I și Ferdinand I*.

Petre Oprea în: „Revista Muzeelor“, București, nr. 1, 1969, p. 37 Mestrovici a folosit turnătoria „V.V. Rășcanu“ pentru turnarea în bronz a lucrărilor pentru România. Adrian Petringenaru, *Ivan Mestrovic un Michelangelo al iugoslavilor*, în: „Contemporanul“, București, nr. 4 (1.213), 23 ianuarie 1970, p. 7. referință la expoziția de la sala Dalles. Eleonora Costescu, *Ivan Meštrović* în: „Arta“, București, an XVIII, nr. 3, 1970. *Ibidem*, *Meštrović*, Ed. Meridiane, București 1978. *Mic Dicționar Enciclopedic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 1082. Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române – repere cronologice*, Ed. Academiei Române, București, 1992, p. 210. Al. Busuioceanu, *Scrieri despre artă*, București, 1980, p. 229, nota 190 redactată de Theodor Enescu: Monumentul Ion I. C. Brătianu, granit „Este conservat în prezent în depozitul Muzeului de Artă al Municipiului“. M. Brăileanu, *Istoria unei statui*, în: „Bună ziua“, București, an I, nr. 3, 6 martie 1990, p. 2 referință la monumentul Ioan I.C. Brătianu dezvelit la 27 noiembrie 1938, statuie granit 12 tone, realizare a lui Ivan Mestrovici. Din 1948 fiind retrasă din amplasamentul curții casei Brătianu, cu deschidere spre strada Victor Emmanuel a fost inițial depozitată în curtea Palatului Regal, de unde a fost mutată la Mogoșoai a, apoi la Combinatul Fondului Plastic de unde a ajuns la Muzeul de la Golești-Argeș. Citează: „Viitorul“, București, 22 noiembrie 1938. V.Z.T.: după 1990 în holul scării care conduce în incinta casei Ioan I.C. Brătianu din București, unde își desfășoară activitatea Biblioteca

fost îndepărtat Monumentul Cadrelor Didactice, spunându-se că edilii vor hotărî unde îl vor reamplasa. Soarta i-a fost însă vitregă, tergiversările, evenimentele anilor care au urmat determinând o perpetuă amânare, până când componentele au dispărut. Pe locul rămas liber s-a procedat anticipativ la amplasarea unor moduli din lemn la mărimea 1/1, ca apoi să se treacă la realizarea radierului pentru statuia ecvestră și a radierelor pentru cele patru coloane susținătoare ale simbolicelelor Victoriei ce flancau compoziția centrală. Toate aceste operațiuni au fost nemijlocit coordonate de artist. În momentul când piesele definitive au fost ridicate pe amplasamentul preconizat și amenajat ca atare, sculptorul Ivan Mestrovic a constatat că spațiul dintre Bd. Aviatorilor și Șoseaua Kiseleff era prea îngust, dezavantajând elementele compoziționale. S-a trecut la identificarea și desemnarea unui alt loc în zonă, alegându-se noul amplasament pe terenul din partea vestică a primului rond al Șoselei Kiseleff. S-a trecut operativ la lucru, executându-se radierile, postamentele și coloanele precum și ridicarea componentelor sculpturale. Întrucât în partea estică a aceluiași rond se afla amplasat monumentul Infanteriei¹², s-a hotărât înlăturarea lui, urmând ca ulterior să fie desemnat un nou loc pentru acest simbol. Personal cred că evoluția

---

Națională, compartimentul colecțiilor speciale, a fost expus bustul Ioan I.C. Brătianu realizat de Ivan Mestrovic folosind același material, granitul. După 1948 lucrarea a fost depozitată în subsolul casei, fiind astfel salvată pentru zile mai bune. V.Z.T.: 2001, Florica Ștefănești, jud. Argeș, în parcul casei Brătianu amplasată la o cotă dominantă a văii Vulturul, lucrare dăltuită în piatră albă de Ivan Mestrovic. Mircea Deac, „S. 50” p. 14 sârbul Ivan Mestrovici; p. 185-186 referință la comenzile făcute de Comitetul de inițiativă pentru monumentul I.I.C., Brătianu și guvernul României pentru monumentele regilor Carol I și Ferdinand I; p. 186-187 foto Referință la juriul concursurile inițiale având-o ca președinte pe regina Elisabeta. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, Dicționar 1866-2003*, Ed. Enciclopedică / Ed. Academiei Române, București, 2003, p. 530.

¹² „Frontul Mărășești”, București, an III, nr. 16, noiembrie 1938, p. 17 foto: monumentul Infanteriei ridicat în parcul Kiseleff în dreptul primului rond. Al. Busuioceanu, *Cronica plastică 1935*, în „Gândirea”, București, an XV, nr. 2, februarie 1936, p. 104 referință la Monumentul Infanteriei. *Istoricul înfăptuirii monumentului infanteriei 1921-1936*, Ed. „Monitorul Oficial”, Imprimeria Națională, București, 1938. Virgiliu Z. Teodorescu, *Monumentul Infanteriei*, în: „Observatorul militar”, București, an VIII, (I) nr. 13 (328), 27 martie-2 aprilie 1996, p. 5; (II) nr. 14 (329) 3-9 aprilie 1996, p. 5. *Ibidem*, *Monumentul Infanteriei, istoria unei statui nerealizate*, în: București – Materiale de istorie și muzeografie 12, Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, 1997, p. 244-249. [titlul aparține editorilor].

raporturilor cu Germania a dictat o asemenea măsură. Depozitarea a însemnat și în acest caz descompletarea, dispariția componentelor din bronz. Peste ani, când s-a declanșat posibilitatea readucerii în forul public, s-a constatat că, de fapt, numai imaginile fotografice și cinematografice au mai rămas ca o mărturie a acestei temporare cinstiri la adresa armeei care numeric, misiuni ordonate, ca mod de îndeplinire a acestora, a însumat imense sacrificii și a fost principala parte într-o apărare a fruntaniilor țării. A fost momentul când s-a decis ca o nouă lucrare să fie dedicată cinstirii celor care, sub flamura drapelului național, acționau în cadrul acestei arme. Realizator este artistul sculptor Ioan Bolborea¹³. Presa a formulat¹⁴ aprecieri

---

¹³ Ioan Bolborea (n. 28 martie 1956, Hunedoara) copilăria petrecută în zona Brașov-Făgăraș. În anii primelor clase de învățământ la Brașov i-a fost remarcat talentul la desen, studiile secundare le-a urmat la Liceul de Artă din Brașov unde, după unele dificultăți, îi sunt remarcate de profesorul sculptor Florin Codre posibilitățile care-l vor propulsa spre sculptură. Urmează cursurile Institutului de arte plastice „Nicolae Grigorescu” din București, ca student al profesorului sculptor Vladimir Predescu, făcând parte din promoția anului 1981. Ulterior, prin participări la o serie de expoziții din țară, din Franța și Italia a obținut o serie de premii, inclusiv burse de completare a studiilor în Italia, la Perugia și Roma. Efectiva creație în domeniul artei monumentale s-a materializat după 1990 când, pentru a da definitivare pieselor modelate de el și alți artiști, și-a creat propria turnătorie în bronz pe un teren de 3 ha din cartierul bucureștean Giulești Sârbi. Participările la o serie de concursuri menite a desemna realizatorul unor lucrări monumentale i-a oferit posibilitatea ca prin machetele prezentate să-și adjudece premiul I și realizarea respectivelor monumente. Consemnăm câteva din realizările ce și-au dobândit amplasamente în localități din România. Întrucât pentru vechea vatră a monumentului cinstirii Eroilor din rândurile Infanteriștilor era necesară o nouă lucrare, sculptorul a conceput-o ca un masiv cilindru, reunind numeroase personaje în diverse ipostaze ale confruntării cu inamicul. Monumentul Infanteriei din București este amplasat în zona estică a primului rond al șoselei Kiseleff, componentă a parcului limitrof. Lucrarea a încorporat 50 tone de bronz patinat. A fost inaugurată la 27 aprilie 2000. Pentru orașul Orăștie din jud. Hunedoara a realizat statuia monumentală Burebista, lucrare inaugurată în anul 2001. A fost anul când în municipiul Alba Iulia a fost dezvelită compoziția monumentală evocându-i pe Horia, Cloșca și Crișan. O statuie redându-l pe scriitorul Eugen Ionescu a fost concepută pentru localitatea de obârșie. Ea a fost dezvelită la 26 noiembrie 2003 în municipiul Slatina. Pentru parcul „Reconcilierii” din Arad i-a fost încredințată decorarea cu reliefuri înalte atașate pe pilonii Arcului de Triumf și realizarea grupului statuar cu personaje implicate în evenimentele din timpul Revoluției de la 1848-1849, amplasat în deschiderea respectivei construcții. Lucrarea a fost finalizată în anul 2004. Ulterior s-a reproșat că, prin modul de amplasare a Arcului de Triumf, textul cu cuvintele lui Avram Iancu nu se poate citi. Pentru cinstirea memoriei lui I.L. Caragiale sculptorul a conceput mai multe variante ale unei ample compoziții „Căruța cu Paițe”, reunind personaje din creația dramaturgului, lucrarea definitivată fiind preconizată a fi amplasată în zona verde din fața clădirii Teatrului

pozitive în privința acestei creații. Personal consider că modul de redare a compoziției se referă la arma Vânătorilor de munte, cei care, prin specificul reliefului, sunt cățărați pe țăncurile munților.

Dacă n-ar fi fost această nefericită conjunctură politico-militară, s-ar fi justificat cu prisosință prezența celor două simboluri, statuia ecvestră cu regele Ferdinand I cel Loial, comandantul Armatei Române, fiind orientată tocmai spre monumentul Infanteriei care reda ostașul român în diverse și caracteristice ipostaze de luptător.

Suntem datori să consemnăm că, deși sculptorul Ivan Mestrovič participase la alegerea noului amplasament, fiind și în acest caz prezent la opera de ridicare a monumentului, după reamplasare a constatat cu regret un mare dezavantaj. Dacă spațiul era generos prin lățime și adâncime, avea însă dezavantajul că multe ore din zi monumentul era amplasat contra luminii. Nemulțumirea ar fi dictat o nouă măsură de reamplasare. Tocmai conjunctura amintită mai sus a impus ca să fie recepționată lucrarea în acest amplasament, care însă n-a avut viață lungă, deoarece în 1948 directivele noilor stăpâni au impus înlăturarea și încredințarea bronzului pentru noile realizări ale „regimului democrat-popular“ instaurat de eliberatorii/ocupanți ai României. Deși specialistul Vasile V. Rășcanu¹⁵, după

Național din București. Informațiile sunt preluate din cele consemnate pe internet la: www.bolborea.ro, completate în urma unei convorbiri telefonice cu sculptorul. Stan V. Cristea, Ecaterina Țânțăreanu, Dumitru Avram, Ion Moraru, Gheorghe Popa, Ioan Spiru, *Alexandria – monografie*, Ed. Teleormanul liber, Alexandria, 1994, p. 89. *Sămânță*, lucrare a sculptorului Ioan Bolborea.

¹⁴ Valentin Iacob, în: „Formula AS“, București, redacția Intrarea Armașului 5, an X, nr. 412 (18), 8-15 mai 2000, la p. 17 *Eveniment: Coloana lui Bolborea*, referință la monumentul Infanteriei dezvelit în București la 27 aprilie 2000. Este amintit și primul monument realizat de Ion Jalea. Realizarea lui Ioan Bolborea este apreciată de gazetar. Măriuca Oteteleşanu, *Monumentul infanteristului român a fost dezvelit în Joia Mare*, în: „Momentul festiv“, București, an IV, nr. 39, iulie-august 2000, p. 2 referință la realizator, sculptorul Ion Bolborea, care la concursul de machete din anii 1995-1996 a obținut premiul III. Este amintit că este autorul monumentului Unirii de la Alba Iulia în 1994 (?).

¹⁵ Virgiliu Z. Teodorescu, *Contribuții la istoricul turnătorilor artistice în metal din România*, în: „Muzeul Național“, vol. X, București, 1998, p. 181-188. (prin preocuparea sculptorului Wladimir C. Hegel s-a importat din Anglia o instalație completă de turnare a metalelor pentru Școala de Arte și Meserii. Așa a format o serie de turnători români, din rândurile acestora, detașându-se prin receptivitate, interes permanent de autodepășire, Vasile V. Rășcanu. O biografie care se conjugă cu cele mai reprezentative monumente

decenii de neostoită muncă, a elaborat textele unor memorii care au fost transmise către organele de „partid și de stat“ nu avem consemnate și sentimentele ce l-au dominat la timpul când sculptorul Ivan Meštrović, după ce modelase la Split piesele componente ale viitorului monument, preferase să expedieze în România ghipsurile la mărimea 1/1 pentru a le da definitivarea turnătorului român, renumit la timpul respectiv pentru modul cum, cu pasiune și competență profesională, dădea lucrării încredințate de fiecare artist sculptor, printr-o atentă turnare și cizelare, o finalizare desăvârșită. Cu atât mai mult, peste ani, el și cei ce i-au fost de ajutoare în hala turnătoriei de la Uzina „N. Malaxa“ au trăit drama topirii lucrărilor „încriminate“ și returnării noilor „opere“.

O situație aparte o constituie soarta monumentelor și chiar a Cimitirelor Eroilor Români aflate pe teritoriile răpite României din anul 1940. Dinamitarea, totala distrugere, a fost „opera“ beneficiarilor¹⁶ acestor acte cotropitoare. Mai mult, în anii posteriori anului

---

turnate în bronz pe parcursul a mai bine de 50 de ani. La vârsta senectuții memoriile întocmite sunt o efectivă sursă de cunoaștere a evoluției acestei activități).

¹⁶ Virgiliu Z. Teodorescu, *Monumente – Simbol/uri/ al/e/ cinstirii – distruse prin intoleranță*, în: „Marisia“, Târgu Mureș, vol. XXV, 1996, p. 435-443 (istoria unor monumente românești distruse prin dinamitare de reprezentanții revizionismului maghiar, după 1 septembrie 1940, în teritoriul „cedat“ în urma Diktatului de la Viena). *Ibidem*, *Documente inedite despre suferințele românilor în anii Diktatului de la Viena*, în: „Angvstia“, Sfântu Gheorghe, Muzeul Spiritualității românești, vol. I, 1996, p. 231-239 (sunt citate impresionante documente relevând procesul de eliminare a elementului românesc din teritoriul obținut de revizionistii maghiari în urma Diktatului de la Viena). R. Givulescu, *Acum 65 de ani ... „Ori cedați partea de nord a Ardealului, ori vă desființăm ca țară“ sau „Vite pentru România“*, în: „Națiunea“, București, an XVI, nr. 320 (785), 14-20 septembrie 2005, p. 1. Referință la actele bestiale la care s-au dedat ocupanții în cârdășie cu locuitorii maghiari din partea locului. Vasile T. Suci, *Transilvania însângerată*, în: „Națiunea“, București, an XVI, nr. 322 (787), 28 septembrie-4 octombrie 2005, p. 9. Referință la actele bestiale la care s-au dedat ocupanții în cârdășie cu locuitorii maghiari din partea locului la Trăznea, Ip, precum și în alte locuri dobândite de regimul hortist prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940. Sunt citate date concrete: oameni și localități. Ion Corneanu, Vasile Moiş, *Intoleranța și crima – Golgota sătmăreană 1940-1944*, Ed. „Solstițiu“, Satu Mare, în: „Națiunea“, București, an XVI, nr. 332 (797), 7-13 decembrie 2005, p. 7. Note de lector. Referință la modul de oprimare a românilor după Diktatul de la Viena. George Duma, *Năvălirea barbarilor*, în: „Națiunea“, București, an XVI, nr. 332 (797), 7-13 decembrie 2005, p. 9. Referință la modul de oprimare a românilor după Diktatul de la Viena, autorul amintind de similarul comportament al urmașilor lui Atilla când au ajuns pe plaiurile românești. Ilie Șerdeanu, *Nu iertăm și nu uităm !(I)*, în: „Națiunea“, București, an XVII, nr. 373 (838), 20-26 septembrie 2006, p. 6; (II), nr. 374 (839), 27 septembrie - 3 octombrie 2006, p. 6;

1944, pe teritoriul recuperat prin noile sacrificii umane și materiale au fost realizate o serie de simboluri ale cinstitii acestor eroi care, după 1990, sunt deseori agresate de neostoita preocupare revanșardă¹⁷ incitată de iredentismul celor care nu pot accepta cele înfăptuite la 1 Decembrie 1918, când Unirea cu Țara a fost concludent și clar exprimarea românilor majoritari. Mai mult, profitând de toleranța „democrației“ post-decembriste au ajuns ca tocmai călăii poporului român să fie proslăviți și prin simboluri amplasate în forul public¹⁸.

Deceniile din a doua jumătate a secolului trecut au înregistrat numeroase alte asemenea înlăturări abuzive, distrugeri de monumente, efective documente ale modului cum eroii Primului Război Mondial au fost cinșiți pe plan local sau național.

(III), nr. 375 (840), 4-10 octombrie 2006, p. 6. Referință la opririle la care au fost supuși românii sub stăpânirea maghiară.

¹⁷ Eugen Comanescu, Note de lectură, *Îndemn la neutritare*, în: „Cronica Română“, București, an XI, nr. 3.589, 9 octombrie 2004, p. 7. Referință la cartea *De unde atâta ură*, elaborată de militarul de carieră Vasile T. Suci și publicată de Ed. Tipomur din Târgu Mureș constituie un pro memoria la adresa celor care, în condițiile instaurării regimului hortist în urma Diktatului din august 1940, au cunoscut cele mai bestiale comportamente la adresa românilor trăitori în respectivul teritoriu. Isteria declanșată s-a concretizat prin acte de intimidare, asasinare, schingiuri, alungări, prăduiri ale averii năpăstuiților români, silurii, violuri, toate declanșând o efectivă „competiție“ făptașii găsind în asemenea fapte modul de sancționare a „Trianonului“ care le-a „răpit“ componentele „Ungariei Coroanei Sf. Ștefan“. Cartea nu se oprește la fărâdelegile anilor 1940-1944 evidențiind și fapte ulterioare de aceeași notorie barbarie înfăptuite de cei care, sub oblăduirea noului eliberator/ocupant, Armata Roșie, au putut acționa împotriva românilor cu ajutorul noului aparat represiv.

Petre Oprea, *Jurnal 1994-1998*, Ed. Maiko, București, 2008, 160 p. La p. 29, preluând de la sculptorul Gavril Covalschi informațiile referitoare la atitudinea anti românească a maghiarilor, amintește cele înfăptuite pentru înlăturarea monumentelor românești din Cluj, respectiv Școala Ardeleană, realizare a lui Romulus Ladea, care, din fața Universității, într-o noapte a fost dus într-un parc, iar la Sfântul Gheorghe monumentul Mihai Viteazul realizare a lui Gheorghe Rădulescu Gir a fost deteriorat prin explozia unei bombe. Artistul a fost nevoit să refacă pulpa și coada calului. Ancheta a stabilit cine era făptașul, dar totul a fost trecut sub tăcere.

¹⁸ Paul Everac, *Abolirea venerației*, în: „Națiunea“, București, an XVI, nr. 297 (762), 6-12 aprilie 2005, p. 3. Referință la soarta monumentelor evocate ale trecutului românesc care sunt agresate, înlăturate, în schimb în Transilvania maghiarii au posibilitatea aducerii în forul public a unor iluștri șovini cu notorii fapte împotriva românilor. *Ibidem, Replica*, în: „Națiunea“, București, an XVI, nr. 311 (776), 13-19 iulie 2005, p. 1. Reacția la readucere în forul public la Arad a monumentului oprimator pentru poporul român, evocându-i pe cei 13 generali, comandanți ai oștirii maghiare care a reprimat pe români, sârbi la 1848/1849.

Ne referim în continuare la intervențiile care au mutilat monumentele, distrugând unitatea compozițională, fie prin înlăturarea stemei, a unor panouri cu basoreliefuli, texte ș.a.

Suntem datori să facem referință la soarta Arcului de Triumf¹⁹ din București care, fiind preconizat pentru manifestările din toamna anului 1922 de la Alba Iulia și București pentru Încoronarea Suveranilor României, a fost conceput ca o sinteză națională a marilor sacrificii de natură umană și materială pentru realizarea Marelui Ideal – Unitatea Națională. Conceput de arhitectul Petre Antonescu²⁰ realizat în timp record cu o structură definitivă în

---

¹⁹ A 37-a expoziție Tinerimea Artistică, 4-30 aprilie 1937, Catalog p. 19, Mac Constantinescu, poziția 163 schița basoreliefului Victorie, bronz, foto = este altorelieful pentru Arcul de Triumf din București. Mircea Grozdea, *Mac Constantinescu*, Ed. Meridiane, București, 1972, p. 68-69 panoul Victoria, bronz, componentă în piatră la Arcul de Triumf din București. A 38-a Expoziție Tinerimea Artistică, 3-30 aprilie 1938, Catalog, Constantin Baraschi, poziția 302 Victoria, altorelief pentru Arcul de Triumf, foto p. 66., „Arta plastică“, București, an II, nr. 5, 1955, p. 55-64 Constantin Baraschi, Victoria, altorelief pentru Arcul de Triumf din București. Virgiliu Z. Teodorescu, *Arcul de Triumf - Contribuții documentare*, în: „Studii și cercetări de istoria Artei“, seria Artele plastice, București, nr. 1, 1969. *Ibidem*, *Arcul de Triumf din București, simbol al cinstirii înfăptuitorilor Unirii*, în: „Revista Arhivelor“, București, supliment, 1979, p. 245-246. *Ibidem*, *Arcul de Triumf un viitor muzeu național ?!*, interviu consemnat de Ioana Ursu în: „Magazin istoric“, București, an XXVII, nr. 3 (312), martie 1993. *Ibidem* *Arcul de Triumf*, Ed. Militară, București, 1995.. *Ibidem*, *Muzeul Arcului de Triumf*, interviu consemnat de Marina Preutu, în: „Nine o' clock“, București, an VI, nr. 1.150, 26-28 aprilie 1996, p. III. Cristache Gheorghe, *Arcul de Triumf - Simbolul jertfelor date de fiii Poporului Român pentru independența și reîntregirea neamului*, partea 1-a, în: „România Mare“, București, 5 noiembrie 2004, p. 10. *Arcul de Triumf își așteaptă vizitatorii*, în: „Națiunea“, București, an XIII, nr. 167, (633), 25 septembrie-1 octombrie 2002, p. 1: referință la măsurile adoptate pentru a-l transforma într-un muzeu vizitabil.

²⁰ Petre Antonescu s-a născut la 29 iunie 1873, la Râmnicu Sărat, (pe atunci capitală de județ, astăzi orașul și o parte din arealul fostului județ fiind înglobate județului Buzău, iar o altă parte la jud. Vrancea) și a decedat la 22 aprilie 1965, la București, fiind înmormântat în cimitirul Bellu. După anii studiilor primare în localitatea natală și a celor secundare la București, a întreprins o încercare de a urma Facultatea de Drept, renunțând pentru a urma artele plastice. În 1893 a mers în Franța, unde a urmat, la Paris, studii la Școala Națională de Arte Frumoase ce avea și o secțiune de arhitectură. Erau anii când elementele eclecticice erau dominante atât prin cele predate la respectivele cursuri, cât și cele înfăptuite la cererea comanditarilor. La finalizarea pregătirii, fiindu-i remarcate preocupările, i-a fost solicitată colaborarea pentru proiectarea unui Pavilion al României la Expoziția Internațională de la Paris din anul 1900. Tânărul arhitect a conferit respectivei construcții menirea de a reprezenta specificul arhitecturii de pe plaiurile românești. Revenind în țară a devenit un apropiat discipol al arhitectului Ion Mincu, promotor al stilului neoromânesc. Tânăra școală de arhitectură promova preocuparea de a prelua elementele tradiționale care, printr-o atentă

beton armat, cu o decorațiune provizorie în stucatura ce urma ca în perioada imediat următoare să fie înlocuită cu piesele definitive dăltuite în piatră a avut și are o soartă vitregă în decursul anilor existenței sale. După respectivele festivități minima finanțare a condus la tăgădnarea lucrărilor, la deteriorarea învelișului de stucatură, la declanșarea unor pasionate comentarii în care atât arhitecții, artiștii plastici, dar mai ales presa cea de toate zilele, au creat impresia că respectiva construcție trebuia demolată. S-a afirmat

---

analiză, să devină componente ale viitoarelor edificii, atât cele publice, cât și cele particulare. Anii de la finalul veacului al XIX-lea și ai primelor decenii ale celui următor l-au găsit desfășurând o prestigioasă carieră universitară (1900-1938), dar și ca proiectant și realizator al unor valoroase edificii din capitală și din țară. Atent analist, receptiv la nou, a fost un teoretician al problemelor de arhitectură cu referințe la seismicitate, sesizând calitățile, avantajele, dar și limitele noilor materiale pe care le-a folosit cu discernământ. Cele întreprinse a căutat să le popularizeze și în calitate de publicist. A fost ales membru al societății Ateneul Român la 3 iunie 1923, unde a contribuit cu sugestii la proiectele pentru realizarea unor lucrări în incinta Ateneului Român în perioada 1924-1927, care au oferit noi posibilități de extindere a ariei de activitate, inclusiv cea expozițională. Tot el s-a preocupat de organizarea Salonului de artă decorativă. A făcut parte din comitetul de conducere al societății Ateneul Român în anii 1924-1929. A fost inițiatorul concursurilor de artă decorativă, donator pentru acordarea premiilor pentru concurenți. Ca o încununare a aprecierii contemporanilor a fost ales membru de onoare la 30 mai 1936 și titular la 19 mai 1945 al Academiei Române. Discursul de recepție la rostit 5 iunie 1947, fiind un prilej ca prin tema enunțată: *Meșteri și arhitecți din trecut* să întreprindă o concisă, dar concludentă trecere în revistă a faptelor predecesorilor creatori a unei arhitecturi care a încorporat experiența acumulată în succesiunea veacurilor. Atent urmărit de auditoriu, a fost completat laudativ de Al. Lapedatu. Anii vieții l-au aflat în diverse împrejurări alături de exponenții culturii românești. A fost notorie prietenia cu Nicolae Grigorescu, Alexandru Vlahuță, George Coșbuc ș.a. A fost un consecvent colaborator al plasticienilor sculptori, atât români, cât și străini ce și-au adjudecat lucrări în România, cărora, prin linia conferită pedestalelor, modului de alegerea amplasamentelor, recomandărilor pentru amenajarea urbanistică a ambientului acestor simboluri, le-a asigurat o bună valorificare a elementelor sculpturale încorporate respectivelor monumente. G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 52. Paul Constantin, *Dicționar universal al arhitecților*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 22-23. Ioan Opreș, *Ocotirea Patrimoniului Cultural*, Ed. Meridiane, București 1986, p. 77, 118, 121, 129, 176. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 199, 206, 224. *Ibidem*, p. 48-49. Petre Antonescu, *Monastirea Cozia, Studiu arhitectural*, 1903. *Ibidem*, *Arcul de Triumf*, 1929. *Ibidem*, *Pentru un stil „Regele Carol II” în arhitectura românească*, 1938. *Ibidem*, *Pentru o renaștere a arhitecturii românești*, 1939. *Ibidem*, *Biserici nouă după cutremur*, 1942. *Ibidem*, *Arhitectura religioasă la români*. *Ibidem*, *Cele mai vechi biserici*. *Ibidem*, *Clădiri, construcții, proiecte, studii*, Ed. Tehnică, București, 1965. Ion Zamfirescu, Virgil Căndea, Vasile Moga, *Ateneul Român, Monografie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978. La p. 71, 121, 137-138, 179, 228. Lucrări proiectate: circa 40 obiective, din care circa 20 în București - 8-10% încasări pentru proiectarea și coordonarea construcțiilor. La naționalizare a avut 98 apartamente în clădirile proiectate.

și s-a receptat nejustificat că, de fapt, era o construcție provizorie din lemn peste care se atașaseră elementele decorative din stucatură și, ca atare, respectiva „sandrama“ trebuia înlăturată. Din fericire au existat și oameni de bine care, analizând atent dosarul, au constatat realitatea și au putut să recomande menținerea și finalizarea lucrărilor. Pe parcursul anilor, în fiecare exercițiu bugetar, edificiul a fost atribuit unui alt minister pentru a finanța lucrările necesare. Dificultățile inerente ale anilor crizei financiare s-au materializat prin modeste investiții care au asigurat, în cel mai fericit caz, integrarea unui nou rând de piatră care să înlocuiască respectiva stucatură. În ultimă instanță lucrarea a fost atribuită Ministerului Armatei ca o nobilă misiune. Fără a avea propriile resurse, s-a recurs încă odată la opinia publică, care, prin achiziționarea unor monede ocazionale, a asigurat sumele necesare. La 1 decembrie 1936 în cadrul unor ample manifestații a avut loc solemnitatea inaugurării Arcului de Triumf. Repetăm, pe structura inițială, s-a realizat o tratare plastică mai sobră, recurgându-se la câțiva artiști plastici pentru a da și o tratare unitară sculpturală în concordanță cu textele definitorii ale menirii acestui simbol. Au fost însă puțini anii când, nealterat de intervenția umană, Arcul de Triumf cu ale lui componente a fost integral. După 1945 o primă intervenție a condus la astuparea numelui orașului Budapesta pentru a nu se mai pomeni de acțiunea Armatei Române când, pentru a asigura siguranța teritoriului de repetatele provocări armate ale regimului comunist al lui Bela Kun, a realizat o operativă pătrundere pe teritoriul Ungariei, ajungând la 4 august 1919 la Budapesta, înlăturând mâna prelungită a Rusiei bolșevice ce acționa pentru o revoluție mondială. După 30 decembrie 1947 s-a trecut la înlăturarea textelor de pe fețele laterale, a medalioanelor cu efițiile Suveranilor Ferdinand I și Maria, preconizându-se în mai multe împrejurări chiar demolarea construcției. Au trecut anii de totală neglijare și, la finalul deceniului al optulea, un șantier de restaurare a fost încredințat arhitectului Emil Ionescu²¹. Sumele și mai ales timpul acordat ca număr de zile și ca anotimp au permis numai o intervenție menită a stopa infiltrațiile apelor pluviale, întrucât canalizarea era afectată

---

²¹ Emil Ionescu (ne lipsesc datele biografice).

de sticlele „dosite“ de cei care în anumite ocazii speciale asigurau „protecția“ coloanelor oficiale. Am avut privilegiul ca, fiind cel care cercetase trecutul respectivului edificiu și scrisese de mai multe ori, revendicând o bună gospodărire, să fiu consultant științific cooptat de energicul arhitect care, concomitent, coordona și lucrările de restaurare la Palatul „Toma Stelian“²². Așa am avut prilejul să pătrund și să urc treptele care m-au condus până la atic, constatând în primăvara anului 1981 structura interioară pretabilă a găzdui un interesant muzeu, precum și panorama circulară oferită de pe terasa respectivă. La unul din nivelurile ce m-au entuziasmat ca muzeograf am găsit două medalioane din tablă alămită cu efigiile Regelui Ferdinand I și al Reginei Maria. Erau cele care au servit pentru transpunerea în marmură ce au devenit medalioanele de pe fața sudică a monumentului. Am formulat, la timpul respectiv, întrebări taxate cu o replică vizând viitorul. Și acest viitor a venit după un deceniu. Arcul de Triumf este acum părtaș la cele bune și mai puțin bune la zilele festive. S-a ajuns ca medalioanele florale ce au înlocuit după 1947 efigiile celor doi Suverani amintiți mai sus să fie înlăturate fiind atașate cele două piese metalice existente în 1981 în incinta edificiului. O vorbă românească spune că graba strică treaba, iar o alta te povățuiește să nu te scumpești la ... Cu chibzuiala necesară, cele două medalioane trebuiau să fie încredințate unui atelier specializat pentru a transpune în marmură efigiile respective. În actuala situație a înaltului grad de poluare a zonei cu intensă circulație auto, toxicitatea va coroda în timp aceste relicve. Au mai trecut anii și în mileniul al III-lea o importantă și impresionantă schelă a

---

²² Toma Stelian (3 aprilie 1860, Craiova – 24 octombrie 1925, București, cimitirul Bellu, figura 80, locul 6). Studii liceale la Craiova, bacalaureatul în 1878, licențiat în Drept la București, doctor în științe juridice la Paris, diplomat al Școlii de științe politice din Paris; carieră juridică, avocat în baroul Ilfov de la 14 noiembrie 1885, al celui din Iași de la 1 februarie 1886, carieră universitară, predând dreptul și procedura comercială din 20 noiembrie 1885 la Facultatea de Drept din Iași și la cea din București de la 1 aprilie 1897, om politic, deputat de Iași 1895 și 1901, ministru al Justiției 1907-1909, publicist, colecționar fondator al muzeului din propria casă de pe șoseaua Kiseleff pe care l-a donat statului român.

Virgiliu Z. Teodorescu, *Muzeul Toma Stelian – trecut și perspective*, în: „Revista Muzeelor“, București, an XXXI, nr. 4, 1994, p. 67-69.

încorsetat edificiul, sugerând existența unui șantier cu meniri speram benefice ce te determinau să crezi că și în acest caz mult trâmbițatul „*restitutio in integrum*“ va conduce la o readucere efectivă a monumentului la aspectul anului 1936 și că dezideratul de a deveni ce a fost și chiar mai mult poate fi o realitate. Existența schelelor, lipsa operatorilor a intrigat pe mulți, presa²³ și alte mijloace de mediatizare formulând tot felul de supoziții. A fost și un moment când schela a dispărut peste noapte, reapărând după ce capitala a fost părăsită și de ultimul înalt demnitar participant la marea reuniune găzduită în București. Cu și fără schelă, edificiul a rămas cu cele rele acumulate în decursul anilor. Rămâne să sperăm că acest simbol va fi tratat totuși cum se cuvine în anii care urmează, pentru a fi o prezență demnă pentru menirea hărăzită de înaintași.

Am amintit mai sus de componente înlăturate din structura monumentelor dedicate cinstirii Eroilor. Stemele Regatului României au fost „vâdate“ peste tot. Peste decenii, în anii '80, s-a declanșat o amplă acțiune a recenzării tuturor acestor monumente pentru a stabili ce lipsea, dacă se păstrase undeva sau era necesară o nouă stemă la proporțiile celei anterioare, urmând ca la data când erau identificate cele vechi sau turnate cele noi să fie reamplasate pe respectivele monumente. Aceeași măsură viza și celelalte componente de factură sculpturală. Vom veni cu un exemplu concludent, supărător prin mesajul exprimat concludent pentru eliberatorii-ocupanți. Monumentul Eroilor de la Fălticeni²⁴ era dedicat armii Grănicerilor. Ei erau cei care, la începutul anului 1918, apăraseră zona limitrofă orașului în momentul când unitățile armatei ruse fuseseră bolșevizate pornind spre răsărit, având însă un comportament de cotropitori, dedându-se la tot felul de silnici. Numeric și ca grad de dotare, unitatea rusă era categoric mult mai mare și dotată inclusiv cu artilerie. Grănicerii români, prin refuzul de a se alătura „*revoluționarilor*“, au considerat că erau datori să apere orașul, deși

---

²³ Paul Everac, *Centrul civic, Bucureștiul istoric*, în: „*Națiunea*“, București, an XVI, nr. 327 (792), 2-8 noiembrie 2005, p. 3. (Autorul condamnă dezinteresul edililor, oamenilor politici față de vestigiile trecutului capitalei României).

²⁴ Fălticeni, jud. Baia, azi Suceava.

erau conștienți de marea discrepanță. Aveau însă avantajul de a fi disciplinați, respectând ordinele comandanților, executând misiunea ordonată. Confruntarea de la Spătărești²⁵ a reconfirmat formularea românească: „buturuga mică răstoarnă carul mare“. Cei puțini, dar fermi au anihilat puhoiul atacatorilor, dezarmându-i și expediindu-i sub escortă dincolo de graniță. Ca atare panourile plasate pe piedestalul monumentului, redând această confruntare, au fost îndepărtate după 1944. La timpul respectiv, un om de bine a considerat ca salvatoare depunerea la loc discret a acestor relicve. Au trecut bune decenii, clarificări de factură istorică determinând reatașarea la locurile convenite preconizate de comanditari și Theodor Burcă²⁶, sculptorul modelator.

O lucrare de resistemizare a zonei din cartierul bucureștean Băneasa din imediata apropiere a Aeroportului Internațional „Aurel Vlaicu“ a impus reamplasarea monumentului dedicat cinstirii memoriei ultimului apărător al capitalei la începutul iernii 1916. Cunoscut prin poziția pregnantă de la intersecția importantelor artere de circulație, pentru bucureșteanul ultimelor decenii era o

---

²⁵ A.N.-D.A.I.C., fond M.C.A., D.A., inv. 819, dosar 69/1937, f. 60 La Fântâna Mare, jud. Baia monumentul Eroilor în amintirea luptelor de la Spătărești dintre rușii bolșevizați și ostașii regimentului 2 Grăniceri. Monumentul a fost realizat de societatea „Mormintele Eroilor“ în anul 1925, având 3,00x0,60x0,20 m., = 20.000 lei. I. Dragoslav, *Cântul Eroilor, În amintirea luptei de la Spătărești*, Tip. „Lamoff“, Fălțiceni, 1918.

²⁶ Theodor I. Burcă (25 februarie 1889 – 8 octombrie 1950, București, cimitirul Sf. Vineri). Fiul lui Ioan și Ecaterina. Studii la Curtea de Argeș, Viena, Paris. Artist sculptor realizator a numeroase monumente ale eroilor Primului Război Mondial, al lui Tudor Vladimirescu, amiralului Vasile Urseanu, Ion I. Movilă, Alexandru Macedonski, Alexandru Vlahuță ș.a. A fost o prezență activă la viața artistică, prin participări la expozițiile oficiale sau cele organizate de diverse asociații, societăți, grupări artistice. A organizat și expoziții personale și a trimis lucrări la diverse manifestări internaționale. A fost custode al Pinacotecii Municipiului București, realizând și publicând un prim inventar al acestei instituții muzeale. G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 78 Anii vieții: 1892-1950 Căsătorit cu Eugenia 1897-1993. Administrația cimitirului - Registru poziția 447 litera B - Autorizația de înmormântare 1951, raion I, decedat octombrie, figura 10, locul 32-33, înmormântat la 11 octombrie 1950. Pe cruce este atașată o ramură de laur – metal negru și o placă cu numele celor decedați. Virgiliu Z. Teodorescu, *Contribuții la cunoașterea activității sculptorului Theodor Burcă, realizator al monumentului Unirii de la Cernăuți*, în: „Magazin istoric“, București, an XXVIII, nr. 12 (333), decembrie 1994, p. 12; *ibidem*, *Monumentele Marii Unirii*, Ed. Ministerului de Interne, București, 2000, p. 45, notele 74, 75; *ibidem*, Studiul monografic în curs de apariție în anuarul Muzeului Municipiului București, 2008.

prezență prin masivitatea pietrelor care-i conferă prestanță, prin elementele sculpturale dăltuite în piatră plasate în zona de jos a postamentului. O placă de bronz constituie definirea acestui simbol: Ultimului străjer al capitalei 1916. În partea superioară monumentul a avut amplasată, turnată în bronz, stema Regatului României, înlăturată după 1947. Acest simbol a fost una din primele realizări prin care capitala a onorat memoria celor căzuți la datorie. Proiectul a fost elaborat de arhitectul Ernest Doneaud²⁷, fiind realizat²⁸ în piatră de Albești-Câmpulung. Este discutabil cât a fost de inspirată noua amplasare, acolo justificându-se o lucrare dedicată lui Aurel Vlaicu²⁹, „patronul“ aeroportului. Totodată mutarea pe

---

²⁷ Ernest Doneaud (1879, București – 1959 ???, București). Studii de arhitectură la Școala de Belle Arte din Paris, promoția 1907. A participat la concursul pentru palatul Senatului, câștigând realizarea împreună cu D. Maimarolu, construcția a fost declanșată în 1912, însă a fost abandonată în condițiile vicisitudinilor războiului și dificultăților financiare de la începutul anilor interbelici. Are ca importante realizări proiectate: Palatul Justiției din Ploiești, Complexele de la Băile Govora și Călimănești, hotelul „Lido“, Maternitatea din Iași (colaborare cu Paul Smărăndescu). A fost consilier la proiectarea Palatului C.F.R. *Tabloul arhitecților diplomați*, 1937, p. 5. Avea locuința pe str. Episcopiei nr. 6. Paul Constantin, *op. cit.*, p. 94. A proiectat și monumentul Ultimului străjer al Capitalei. F.T., M.C., p. 100. Mircea Deac, *50 de ani de sculptură*, editată de Oficiul de Informare Documentară pentru Industria Construcțiilor de Mașini, București, 2000, la p. 180, foto p. 181. Petre Otu, *Cercul Militar Național, Istoria unui palat*, Ed. Triconic, București, 2004, p. 53 menționează anii vieții 1870-1959 și îi atribuie misiunea de colaborator al lui D. Maimarolu, în cazul palatului Cercului Militar, având misiunea să coordoneze lucrările de realizare a decorațiunilor interioare.

²⁸ „Cultul Eroilor noștri“, București, nr. 1, 1921, p. 24.

²⁹ Aurel Vlaicu (6/19 noiembrie 1882, Bințiști, azi Aurel Vlaicu, jud. Hunedoara – 31 august/13 septembrie 1913, lângă Bănești-Câmpina, jud. Prahova, cimitirul Bellu Militar, mormântul de lângă intrare cu o lucrare funerară realizată de D. Mățăanu și arhitectul Culina.). Studii în satul natal, Orăștie, Sibiu, în 1902 Politehnica la Budapesta, 1903 München, serviciul militar la marină. În 1908 era angajat la întreprinderea „Opel“ ca tehnician în atelierul de motoare. Reîntoarcerea la Bințiști. „Am venit și nu mai plec până când nu dau gata mașina de zburat“. Hotărârea de a pleca la București. Ajutorul acordat de scriitori. Atitudinea lui A.V. Demonstrațiile de zbor. Reacția presei. Rolul lui Spiru Haret. Prezentarea la expoziția de la Filaret 11 octombrie 1909 cu două modele zburătoare. Lucrează la modelul zburător. Greutățile materiale. Colecta lansată de prietenul Romulus Boca. Construcția „Gândacului Zburător“. Ridicat cu ajutorul flăcăilor. Hotărârea de a se construi la Arsenalul Armatei cu fondurile Ministerului de Război. Diurna de la M.L.P. Greutățile întâmpinate. Pleacă și comandă la Paris un motor „Gnome“. Întâlnirea cu Traian Vuia. Întârzierea primirii motorului. Este invitat la Brașov unde a prezentat în zbor modelul planorului. Lucrările la restul aparatului. La 29 mai 1910 a primit motorul. Voința de a învinge. Școala pilotajului. La 17 iunie 1910 zborul la 4 m. înălțime. A fost primul zbor.

noul amplasament, în alveola din fața amintitului aeroport, ar fi presupus o readucere a monumentului la aspectul pe care l-a avut în perioada interbelică. Fapta de bine însă nu s-a petrecut.

Am evocat această „realizare“ pentru a accentua că este necesară o schimbare de mentalitate, la noi aceasta fiind conjugată, din păcate, cu comoditatea ce adesea ne caracterizează atât gândirea, cât și faptele.

Monumentele sunt, în ansamblul compunerii lor, oglinda unei epoci trecute. Schimbările inerente în decursul timpului nu trebuie să conducă la alterarea acestor „martori“ ai trecutului. Faptul că interese conjuncturale au acționat pentru a ne văduvi de acest trecut cu atât mai mult obligă acum la o hotărâtă acțiune de reabi-

---

Avionul Aurel Vlaicu I. Participarea entuziastă a poporului la demonstrațiile sale. „Concurența“ cu școala de la Chitila a lui Malla, George Bibescu. Zborul la 100 de metri. Concursul amical al celor 3. Concursul din 23 august 1910. Mitingul aviatic din 17 octombrie 1910. El folosește aparatul „A.V. I“, deja „obosit“. Realizează aparatul „A.V. II“. Ajutorul acordat de Spiru C. Haret. Lucrarea a realizat-o la Școala de Arte și Meserii. Ajutorul primit. Pleacă la Paris, la Vuia. Obține un motor Séguin. Adus în țară, este montat la aparatul „A.V. II“ la 24 februarie 1911. În august 1911 cu „A.V. II“ participă la amplele manifestări de la Blaj. Al doilea tureu în Ardeal a inclus opriri demonstrative la Arad, Lugoj, Vârșeț, Hațeg, Orăștie, Alba Iulia, Siliștea, Dumbrăveni, Târgu Mureș. Escalerele de la Sibiu și Brașov. În 1911 este prezent la Iași la Serbările Universității [N.B. ! Variante datare stil: 30 septembrie/13 octombrie]. Viteza la care a ajuns să zboare depășea deja 100 km/oră. În iunie 1912 Concursul internațional de la Aspern-Viena A.V., la probele respective, obține rezultate răsunătoare, impunându-l printre competitori. S-a remarcat în deosebi la: a) proba virajului strâns prin modul de manevrare; b) lansarea de proiectile la ținte; c) aterizarea la punct fix. A avut un meritat răsunet, ofertele firmelor occidentale. A.V. revine în țară. Proiectul aparatului „A.V. III“ cu 2 locuri. Pleacă la Londra pentru a contracta realizarea componentelor necesare. Era preocupat de necesitatea traversării Carpaților cu avionul său. Întârzierea primirii pieselor comandate pentru „A.V. III“. Invitația pentru a participa la 14 septembrie 1913 la mani festările ASTRA de la Orăștie. Părăsind Capitala cu „A.V. II“ pentru a traversa Carpații la est de munții Bucegi a căzut la 13 septembrie la Bănești Câmpina. După tragicul accident prietenii au continuat lucrul la aparatul „A.V. III“. În 1916 se află într-un hangar de la Cotroceni de unde a dispărut în anii ocupației. La 28 octombrie 1948 în plenul Academiei Române la propunerea lui Mihail Sadoveanu reparatoriul moral au fost declarați membrii de onoare post-mortem mai mulți valoroși înaintași, printre ei fiind integrat și Aurel Vlaicu. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, la p. 235, indice p. 388. *Ibidem*, p.882. N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1935, p. 70-71: Aurel Vlaicu, 1913 O caldă evocare a celui dispărut: „Se uită bărbați politici, se uită scriitorii de renume. Pe el, însă, nu-l vom uita. Oricând îndrăzneala omenească va smulge aiurea succese strălucite naturii învinse, nu vom privi cu invidie pe acel învingător, ci vom zice cu mândrie: Și noi am avut pe Vlaicu! “. Vezi: N. Iorga, *Pagini alese*, Ed. pentru literatură, București, 1965, p. 45-46.

litare decentă. Este timpul ca faptele să ne mobilizeze la asemenea acte reparatorii. A le readuce la forma inițială pe cele încă existente și a le reface pe cele samavolnic înlăturate este o datorie prioritara care pe îndelete să o înfăptuim pentru a întâmpina Centenarul Unirii în 2018 nu cu șantiere, lucrări în curs de realizare sau uitate din crasă neglijență.

Aducând în fața dumneavoastră câteva exemple, din multe altele, avem speranța ca factorii cu responsabilități în domeniul respectiv vor acționa operativ și eficient.

Astăzi monumentele, predilect cele de evocare a trecutului, sunt supuse unei tacite, dar eficiente agresiuni pe care, cu o condamabilă pasivitate, o remarcăm, dar nu o sancționăm cum se cuvine. Deseori organele abilitate se detașează de „absurda“ pretenție de a li se cere să-și îndeplinească menirea de apărători ai ordinii ce presupune, ca ceva firesc, și protejarea acestor inestimabile relicve primite de la înaintași pentru noi și prin noi către urmașii urmașilor noștri. Avem convingerea că o atitudine netolerantă la adresa răuvoitorilor, pângăritori ai trecutului neamului românesc va genera o cu totul altă comportare față de acest necesar sacru patrimoniu național.

Cu voință, tenacitate și mult simț civic vom putea depăși lamentabile formulări de genul: „nu sunt bani“. Am citat pe Constantin Esarcu³⁰ ce astăzi poate fi ignorat pentru multe din

---

³⁰ Constantin A. Esarcu /Exarcu/ (5 noiembrie 1836, București – 8 iunie 1898, Băile Govora, jud. Vâlcea, cimitirul Bellu – București, figura 40, locul 35). Studii liceale la București, licența în Științele Naturale și doctorat în Medicină la Paris. Cercetător în domeniile de specialitate, dar și al izvoarelor referitoare la istoria românilor aflate în arhive, biblioteci, muzee, colecții din străinătate. Carieră didactică universitară, diplomatică, reprezentant al României la Roma și Atena, publicistică. Pentru popularizarea științelor naturii, a întronării respectului pentru mediul înconjurător și a înlăturării ignoranței, superstițiilor a pus bazele revistei „Natura“. A fost inițiator al unor instituții menite să conducă la propășirea culturală în toate mediile sociale: Societatea „Ateneul Român“, în 1865, pentru al cărui propriu edificiu a făcut celebrul apel către întreaga suflare românească: „Dați un leu pentru Ateneu!“, Societatea „Amicii Instrucțiunii“, în 1866, transformată în 1867 în „Societatea pentru învățătura poporului român“, Societatea „Filarmonică“, în 1868, Societatea „Amicilor belle-arte“, Societatea „Intim Club“. Ca om politic a fost senator, ministru. Valorile acumulate pe parcursul anilor le-a donat predilect Ateneului Român și Academiei Române, membru corespondent al Academiei Române ales la 1/13 aprilie 1884. A.N.-D.M.B. fond Ateneul Român, dosar 3/1885 f. 1-2 v. din Câmpulung la 1 august 1885 C. Esarcu se adresa lui D. Sturdza, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor referitor la

---

soarta vechilor monumente mobile și imobile din zona Câmpulung, relevând soarta lor precară, enunțând propuneri cu măsurile care se impuneau pentru salvarea lor. Cu acel prilej semnala și dispariția unor documente foarte importante. A.N.-D.M.B. fond Ateneul Român, dosar 3/1889-1890 f. 83 la 6/18 noiembrie 1888 V.A. Urechia, consultându-se cu alți membri ai Ateneului Român, a formulat propunerea ca să fie realizat și dezvelit în incinta edificiului un bust dedicat lui C. Esarcu, prin strădania căruia s-a înălțat respectivul edificiu. S-a propus ca lucrarea să fie încredințată spre realizare sculptorului Wladimir Hegel, urmând a fi amplasată în vestibulul Ateneului Român. Solicita contribuția materială pentru realizarea acestui obiectiv. Pe verso numele celor cărora s-a adresat cu această invitație; f. 84 Lista întocmită de V.A. Urechia cu numele și sumele încasate, el participând cu 100 lei; f. 85 Numele celor care au contribuit cu sume pentru realizarea bustului, iar mai jos cioma textului invitației formulată de V.A. Urechia prin care aceștia erau rugați să semneze pe cele două pergamente, unul pentru a fi trimis lui C. Esarcu, iar altul pentru arhiva Ateneului Român; f. 86 tabel cu numele și sumele oferite pentru bustul C. Esarcu Aici V.A. Urechia apare cu 40 lei. La cele 29 înscrieri se adunase suma de 1.185 lei; f. 87 V.A. Urechia revenea pentru a fi completate contribuțiile. A.N.-D.M.B. fond Ateneul Român, dosar 1/1892 f. 30 Academia Română la 20 noiembrie 1892 mulțumea lui C. Esarcu pentru donația făcută – volumul manuscris al scrierii lui Bandinus referitor la situația Moldovei anilor 1646-1648, oferit prin V.A. Urechia. Ca președinte semna I. Negruzzi, iar ca secretar general D. Sturdza; f. 32 Academia Română, luând cunoștință prin prezentarea făcută de V.A. Urechia, mulțumește pentru cele 4 copii de pe documentele referitoare la ocuparea Bucureștilor de către armatele austriece, act din colecția Bibliotecii din Veneția. La 18/30 decembrie 1892 C. Esarcu, care le-a procurat, era informat că s-a hotărât publicarea lor în colecția de documente Hurmuzachi. Ca președinte semna V.A. Urechia, iar secretar general era D. Sturdza; f. 33 Scrisoarea Academiei Române din 19/31 decembrie 1892 prin care-l informa pe C. Esarcu, ministrul plenipotențiar al României la Roma, membru corespondent al Academiei Române că a primit albumul serbărilor în onoarea lui Cristofor Columb precum și documentul referitor la Grigore Ghica VV. prezentat în copie de V.A. Urechia. i se mulțumea pentru asemenea contribuții la completarea izvoarelor istorice. Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 71-72 sunt menționate titlurile publicate. „Calendarul pentru toți românii, 1898“, București, p. 100 la 25 ianuarie 1897 Constantin Esarcu, în ședința Senatului României, întreba guvernul despre soarta fondului strâns pentru monumentul Ion C. Brătianu. La 27 ianuarie G. C. Cantacuzino, ministru de Finanțe, răspundea în calitate de casier al acelei subscripții. Erau depuși spre fructificare 225.000 lei la Banca Națională a României. În această problemă a luat cuvântul și D.A. Sturdza. C. Esarcu a donat Ateneului Român un imobil, valori bancare, obiecte de artă, cărți. În 1898, la decesul său s-a constituit fondul C. Esarcu, destinat pentru premii, burse, achiziții de cărți și obiecte de artă. La 31 decembrie 1943 fondul era evaluat la suma de 26.517.000 lei. Gheorghe Adamescu, *Constantin Esarcu*, în: „Albină“, București, an I, nr. 38, 21 iunie 1898 p. 1197- ...*Monumentul Plevnei*. „Calendarul revistei Lumea ilustrată“, București, an VI, 1899, p. 96 foto C. Esarcu. „Calendarul Minervei“, București, 1899, p. 95 foto C. Esarcu. A.N.-D.M.B. fond Ateneul Român, dosar 8/1900 f. 10 la 7 noiembrie 1900 conducerea liceului „Gh. Lazăr“ delega 5 elevi din cursul superior pentru a participa la dezvelirea bustului C. Esarcu. A.N.-D.M.B. fond Ateneul Român, dosar 2/1900 f. 22 conceptul adresei din 4 noiembrie 1900 prin care se aducea la cunoștință că la 8 noiembrie orele 14 urma să aibă loc dezvelirea bustului C. Esarcu. Invitația a fost adresată primarului capitalei, Conservatorului, liceelor „Mihai Viteazul“, „Gheorghe Lazăr“, „Matei Basarab“. Bustul C. Esarcu era o realizare a sculptorului W.C. Hegel din 1898. „Anuarul Ateneului

faptele sale de bine, însă pentru formularea prin care a declanșat și

---

Român pe 1900⁴, București, 1900, p. 80: la 1 iunie 1900 așezarea monumentului C. Esarcu la mormânt. La 8/21 noiembrie 1900 dezvelirea bustului C. Esarcu din grădina Ateneului Român. Discursurile rostite de: Trandafir Djuvara, Constantin Arion, Anton Naum, Smara / Maica Smara = Smaranda /născută Andronescu/ Gheorghiu, V.A. Urechia. „Anuarul Ateneului Român, 1902-1903 și 1903-1904⁴”, București, p. 123 duminică 16 ianuarie 1894 conferința lui Grigore Tocilescu despre Traian, ținută cu ocazia dezvelirii bustului antic al împăratului, adus de C. Esarcu de la Roma. La p. 141 discursul din 8/21 noiembrie 1900 rostit de Trandafir G. Djuvara la dezvelirea bustului C. Esarcu, fondatorul Ateneului Român. [***], *Expoziția generală română 1906*, București, 1906, p. 4 la Ateneul Român, în grădină, bustul C. Esarcu. A.N.-D.M.B. fond Ateneul Român, dosar 1/1924-1928 f. 14v.-15: PV din 24 iunie 1926 consemnarea discuțiilor purtate pentru reșezarea bustului C. Esarcu în Rotonda Ateneului Român. S-a adoptat o formulă provizorie ca să fie plasat în locul statuii August, în fundalul Rotondei, între două coloane „ca o pioasă amintire a străduinței, entuziasmului și dezinteresului material a acestui bun și distins român și neprețuit ateneist”. Gh. Suceveanu, *Ateneul Român - S-au împlinit o sută de ani de la nașterea lui C. Esarcu*, în: „Albină”, București, an XXXIX, nr. 46, 22 noiembrie 1935, p. 722. „Almanahul Ateneului Român, 1936⁴”, București, p. 21-39 Conferințele lui C. Prodan despre C. Esarcu rostite la 5 și 29 noiembrie 1936; p. 23 foto. Grigore Ionescu, *București, ghid*, București, 1938, p. 49, 50 la Ateneul Român, în grădină, dreapta, poziția 7 bustul C. Esarcu, W.C. Hegel. 58 La Pinacoteca Statului de la Ateneul Român un bust C. Esarcu, W.C. Hegel. 276, la cimitirul Bellu, la mormântul figura 40, bustul C. Esarcu, bronz, W.C. Hegel. G. Bezviconi, *Cimitirul Bellu din București, muzeu de sculptură și arhitectură*, în: „Monumente și muzee”, vol. I, București, 1958, p. 200 Wladimir C. Hegel (1838-1918) bustul lui C. Esarcu, 1898, amplasat în cimitirul Bellu, parcela 40, locul 35. R. Ifimovici, *Constantin Esarcu*, în: *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii – Dicționar*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, 420 p. La p.147. G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 124. Constanța Tatomir, Virgil Tatomir, *Constantin Esarcu – interesul pentru documente*, în: „Revista Arhivelor”, București, an LIII, vol. XXXVIII, nr. 1, 1976, p. 22-25. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 63, donații p. 44, 80. Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 299. A.N.-D.M.B. fond Ateneul Român, dosar 3/1900 f. 3 /post 8 noiembrie 1900/ Scrisoarea către redacția periodicului „Epoca” care a publicat un articol în care, descriind manifestarea din grădina Ateneului Român din ziua de m 8/14 noiembrie cu prilejul dezvelirii bustul C. Esarcu, se referă la discursul rostit de T.G. Djuvara care ar fi atacat memoria lui Alexandru Lahovary, ca președinte al Ateneului Român. Este respinsă o asemenea afirmație și se semnală că discursul tipărit a fost difuzat celor prezenți, inclusiv ministrului Instrucțiunii și președintelui Senatului; f 2 Ministerul de Război răspundea solicitării conducerii Ateneului Român punând la dispoziție, pentru ziua de 8/14 noiembrie, muzica militară a Garnizoanei locale; f 5 la 7/13 noiembrie 1900 din București răspunsul dat de Wachmann, directorul Conservatorului din București prin care arăta că nu poate pregăti pentru ziua de 8/14 piesele solicitate. În cazul amânării acțiunii cu o săptămână ar putea participa. Rezoluția lui V.A. Urechia: Bravo ! la dosar; f 8 Din partea Casei Regale se anunța participarea unui adjutant Regal la ceremonia din 8/14 noiembrie. A.N.-D.A.I.C., Fototeca, colecția Albume, Constantin Esarcu 1836-1898. Petre Oprea, *Constantin Esarcu colecționar*, în: „Revista Muzeelor”, București, an VII, nr. 3, 1970, p. 212-215. Petre Oprea, *Colecționari de artă bucureșteni*, editor Ministerul Culturii și Cultelor, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național a Municipiului București, 2007, p. 20-25.

realizat edificiul simbol al Capitalei, Ateneul Român se va bucura de o perpetuă evocare. „Dați un leu pentru Ateneu!“ poate deveni pentru fiecare, cu reformularea cuvenită, chemarea mobilizatoare la fapte. Și când fiecare va fi părtaș la o asemenea nobilă misiune, în calitate de acționar/propietar nu se vor mai putea petrece fapte pângăritoare, fiind lezat profund sentimentul de copărtaș la respectiva operă.

A se reține: fapta de bine nu este atributul unora, ci al tuturor cu simțire românească.